

Mikko Kuitula

FM, Suomen Sukututkimusseuran verkkopalveluasiantuntija  
ja Karjalan Liiton sukututkija  
mikko.kuitula@genealogia.fi

Kuva: Riina Kangas.



# Kuolansuomalaiset – Kuolan niemimaan kadonnut ja unohdettu suomalaisyhteisö

**Avainsanat: kolonisaatio, Kuolan niemimaa, kuolansuomalaiset, siirtolaisuus, Venäjä**

*Kuolan niemimaalle syntyi 1800-luvun puolivälin jälkeen alkaneen kolonisaation ja siirtolaisuuden seurauksena kuolansuomalaisten vähemmistö, johon kuului keisariajan lopulla noin 1 700 henkeä. Siirtolaiseksi parempaa elintasoa etsimään lähdettiin etenkin Pohjois-Suomesta. Suurin osa lähtijöistä asettui asumaan Muurmannin rannalle, jossa heidän pääelinkeinona oli merikalastus. Neuvostoliitossa elämänsä jatkanut kuolansuomalaisten yhteisö yksinkertaisesti katosi ja lakkasi olemasta 1930-luvun vainojen ja pakkosiirtojen seurauksena, minkä vuoksi kuolansuomalaiset ja heidän historiansa myös unohdettiin monella tapaa. Artikkelin pohjaa kirjoittajan suomalaisten Kuolan niemimaalle suuntautunutta siirtolaisuutta ja kuolansuomalaisten historiaa käsitelleeseen pro gradu -tutkielmaan.*

## Kaukokalastuksesta siirtolaisuuteen

Suomalaisten harjoittamalla Jäämeren kaukokalastuksella on pitkä historia ja sen seurauksena Norjan Jäämeren rannikko, Ruijanranta, sai ensimmäiset pysyvät suomalaisasukkaat 1700-luvulla. Venäjän puoleisella rannikolla, Muurmannin rannalla, laajamittaisen kausikalastuksen aloittivat Pohjois-Suomen asukkaiden lisäksi kalastusalueitaan laajentaneet Ruijan norjalaiset ja kveenit sekä Vienanmeren rannikkoseutujen asukkaat Venäjältä. Osa Muurmannin rannalle saapuneista kausikalastajista lakkasi

1850-luvun lopulla palaamasta talvikaudeksi takaisin kotiseudulleen ja he asettuivat asumaan ympärivuotisesti rannan läntisimpiin vuonoihin ja Kalastajasaarennolle.

Ensimmäisenä erät Norjan kautta saapuneet perheet pysyivät virallista lupaa vakiiniseen asumiseen Muurmannin rannalle vuonna 1859. Tämä johti siihen, että seuraavana vuonna Venäjän keisari Aleksanteri II antoi norjalaisille sekä muille ulkomaalaisille oikeuden asua pysyvästi Jäämeren Venäjän puoleisella rannalla sillä ehdolla, että he siirtyvät Venäjän alamaisiksi.

Usein ensimmäisten Muurmannin rannalle pysyvästi asettuneiden siirtolaisten mainitaan olleen norjalaisia. Tämä venäläisissäkin lähteissä esiintyvä väärinkäsitys lienee saanut alkunsa siitä, että ensimmäiset siirtolaiset saapuivat Norjan puoleisen Jäämeren rannan kautta. Todellisuudessa Muurmannin rannan ensimmäiset siirtolaiset olivat suomalaisia. Tämä kertoo myös siitä, että suomalaisten siirtolaisuus Kuolan niemimaalle oli osittain jatkoa Jäämeren rannalle suuntautuneelle kaukokalastuksen perinteelle ja Ruijan siirtolaisuudelle.

## Siirtolaisuuden tausta

Suomesta Kuolan niemimaalle suuntautuneen siirtolaisuuden vanhimpana taustasyynä on yleensä pidetty vuosien 1866–1868 suuria nälkävuosia, mutta laajamittaisen siir-

tolaisuuden taustalla oli ennen kaikkea myös Venäjän keskusvallan kannustus ja rohkaisu siihen. Vuoden 1860 asetuksen taustalla oli venäläisten huoli keisarikunnan pohjoisesta, taloudellisesti ja strategisesti merkittävästä rannikosta, joka oli jäänyt periferiaksi, alueeksi ilman merkittävää pysyvää asutusta ja kunnollisia yhteyksiä valtakunnan keskusalueille. Pohjois-Norjan talouden kehittyessä ja norjalaisten vaikutusvallan kasvaessa Jäämerellä, Venäjän valtiovallan tavoitteeksi tuli *kolonisoida* eli asuttaa Muurmannin ranta pysyvästi.

Jotta Muurmannin rannalle ja Kuolan niemimaalle saatiin houkutelua suurempia siirtolaisvirtoja, vuonna 1868 annettiin uusi keisarillinen asetus *kolonistien* eli siirtolaisten oikeuksista. Asetuksella tulijat vapautettiin veroista ja sotaväenotoista määrärajoiksi sekä heille myönnettiin oikeudet tullivapaaseen ulkomaankauppaan ja elinkeinojen vapaaseen harjoittamiseen.

Suomalaisten Kuolan niemimaalle suuntautuneen muuttoliikkeen vetävinä tekijöinä toimivat siis Jäämeren tuottoisa kalastus ja kausikalastuksen pitkä perinne sekä keisarilliset privilegioasetukset. Nälkävuodet olivat puolestaan yksi työntävistä tekijöistä siirtolaisuudessa, ja lähtijöiden sosioekonominen tausta kertookin siirtolaisten hakeneen Kuolan niemimaalta ennen kaikkea parempaa elintasoja. Suurin osa suomalais-siirtolaisista oli lähtöisin Pohjois-Suomesta, etenkin Kuusamosta, Sotkamosta ja Kittilästä. Lähtijöiden sosioekonominen tausta oli hyvin samankaltainen ja suurin osa heistä oli maaseudun pieneläjiä.

## Kuolan niemimaan suurin vähemmistö

Vuoden 1868 keisarillisen asetuksen myötä suomalaisten siirtolaisuus Kuolan niemimaalle saavutti huippunsa 1860- ja 1870-lukujen kuluessa, joskin muuttoliike jatkui lähes yhtä voimakkaana seuraavalla vuosikymmenelläkin. Näiden reilun kahden vuosikymmenen aikana syntyi suurin osa suomalaisten perustamista kolonioista Kuolanvuonon länsipuolelle eli läntiselle Muurmannille sekä kaksi uudisasutusta Kuolan niemimaan sisäosiin.

Suomalaisten siirtolaisuus Kuolan niemimaalle tahtui ja alkoi vähentyä 1880-luvun loppupuolella, jolloin kuolansuomalaisten lukumäärä oli noin 800 henkeä. Taantumisen taustalla oli ennen kaikkea Muurmannin rannan taloudellisen tilanteen heikkeneminen kalasaaliiden jäätyä useampana vuonna heikoiksi sekä se, ettei kaikilla tulijoilla odotukset vastanneet todellisuutta. Tämä vahvisti jo 1870-luvulla alkanutta Amerikan

siirtolaisuutta ja Amerikka muuttosuuntana yleisesti myös käänsi Pohjois-Suomen muuttovirtoja pois Jäämeren rannalta.

Kuolansuomalaisten lukumäärä jatkoi kasvuaan muuttomäärien taittumisen jälkeenkin tasaisesti ennen kaikkea syntyvyyden kautta. Keisariajan loppuun mennessä suomalaisia asui koko niemimaalla noin 40 eri kylässä tai asuinpaikassa yhteensä noin 1 700 henkeä. Suurin osa heistä asui läntisellä Muurmannin rannalla. Täällä suomalaisten asuttamien kylien väkimäärien kasvu loi painetta uusien asuinpaikkojen etsimiselle. Tämän seurauksena Kuolanvuonon ranta asutettiin suomalaisten toimesta 1890-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella. Tuulomajojen seudulle syntyi puolenkymmentä suomalaisten talonpoikien asuttamaa kylää.

Keisariajan loppuun mennessä Kuolan niemimaalle suomalaisista siirtolaisista ja heidän jälkeläisistään oli muodostunut merkittävä vähemmistö, *kuolansuomalaiset*, joka oli koko niemimaan etnisistä vähemmistöistä suurin. Varsinaisen siirtolaisuuden hiipumisen jälkeen kuolansuomalaisten lukumäärää kasvattivat erityisesti 1910-luvulla Muurmannin radan rakentajiksi lähteneet metsäsavotoille ja tukinuittoihin pestautuneet sekä Suomen itsenäisyyden jälkeen punapakolaisina vuoden 1918 tapahtumien aikana ja niiden jälkeen rajan yli itään siirtyneet.

## Elinkeinot ja elinolot

Kuolansuomalaisten tärkein elinkeino oli merikalastus, mutta sen ohessa he harjoittivat myös maanviljelystä ja erityisesti karjankasvatusta. Muita elinkeinoja Kuolan niemimaalla olikin yleisesti vähän. Viranomaiset ja Kuolasta matkakertomuksia laatineet aikalaiset pitivät suomalaisia kaikkein parhaimpina ja esimerkillisimpinä siirtolaisina.

Suomalaisten perustamista ja asuttamista kolonioista syntyi tiiviitä yhteisöjä, joissa pidettiin tiukasti kiinni omasta kielestä ja kulttuurista, eikä assimiloitumista tapahtunut, kuten ennen varsinaisen siirtolaisuuden alkua Kuolan niemimaalle kulkeutuneille harvoille suomalaisille oli tapahtunut. Kuolansuomalaiset identifioituivat voimakkaasti suomalaisiksi ja pitivät kiinni omasta kulttuuristaan ja yhteyksistään Suomeen.

Eniten haasteita kuolansuomalaisten elämälle aiheuttivat heikko oikeusturva ja ongelmat venäläisviranomaisten kanssa. Pappillisissa asioissa suomalaisiirtolaiset joutuivat tukeutumaan ensinnä Pohjois-Norjan seurakuntiin, kunnes heidän keskuuteensa lähetettiin pappeja sielunhoitomatkalle.

## Kolonisointi ja siirtolaiset

Venäjän keskusvallan tavoitteena oli alusta alkaen kolonisoida Kuolan niemimaa siten, että ulkomaalaiset siirtolaiset, eli lähinnä suomalaiset ja norjalaiset, olisivat toimineet esimerkiksi venäläisille. Tämä ei kuitenkaan toteutunut, vaan suurin osa muuttajista oli aluksi vain suomalaisia ja norjalaisia. Vasta vuoden 1868 privilegioasetuksen jälkeen useampia pomoreja ja karjalaisia alkoi asettua pysyvästi Muurmannin rannalle. Toinen idästä suuntautunut muuttoaalto alkoi vasta 1890-luvulla kolonoiden ja Arkangelin kaupungin välisen säännöllisen laivaliikenteen myötä, jolloin tulijoiden joukoissa alkoi olla myös venäläisiä.

1800-luvun loppupuolelle tullessa Venäjän keskusvallan suhtautuminen suomalaisia ja norjalaisia siirtolaisia kohtaan alkoi muuttua kielteisemmäksi. Tämä johtui ennen kaikkea Kuolan niemimaan strategisen merkityksen kasvamisesta, etenkin norjalaisen kauppiaiden kolonisteille myönnetyn tullittoman ulkomaankaupan hyväksikäytöstä sekä etnisesti jakautuneiden kolonioiden syntyisestä.

Mainittu venäläisten kielteinen suhtautuminen johti muun muassa alkoholikaupan kieltämiseen sekä ulkomaalaisten siirtolaisten kolonistioikeuksien panttaamiseen ja tarkempaan valvontaan. Suomalaisiirtolaisten kohdalla viimeksi mainitut tarkoittivat sitä, että passitta tulleita, vanhentuneilla passeilla oleskelleilta ja kolonisteiksi kirjautumattomia uhkasivat karkotukset. Suomalaisiirtolaiset tukeutuivat ongelmien edessä Suomen viranomaisiin ja esimerkiksi 1880-luvulla ongelmia ratkottiin väliaikaisesti Suomen kenraalikuvernöörin myöntämällä väliaikaisilla passeilla.

Yleisesti ottaen suomalaisten kirjautumiset kolonisteiksi ja siirtymiset Venäjän alamaisiksi tapahtuivat verrattain pitkän ajan, usein kymmenienkin vuosien kuluttua siirtolaiseksi lähtemisestä. Tämän aiheutti sekä edellä mainitut venäläisten toimet että suomalaisten oma toiminta. Suomalaisten muutot itsessään olivat usein suoraviivaisia muuttoja pidempiä prosesseja. Osin lähtijöillä Jäämeren ranta oli vain muuttosuunta ilman tarkempaa päämäärää, ja Muurmannin rannalle päädyttiin usein Norjan puoleisen rannan kautta. Usein siirtolaiseksi lähetettiin ilman passia tai passi hankittiin vasta myöhemmin jalkikäteen.

## Sielunhoitomatkat ja oma seurakunta

Suomessa Muurmannin rannalle suuntautuneeseen siirtolaisuuteen ei aluksi kiinnitetty

paljoakaan huomiota. Ensimmäisenä asian huomioi Kuolajärven kirkkoherra Johan Fredrik Thauvón vuonna 1868. Tuolloin hän sai kuulla mainituilla seuduilla asuneista suomalaissiirtolaisista ja kirjoitti asian välittömästi Kuopion tuomiokapitulille saadaksesen tehdä sielunhoitomatkan näiden noin 300 Muurmannin rannalla asuneen suomalaisen keskuuteen. Thauvónin matka toteutui kesällä 1870, kun lupa siihen oli saatu Venäjän keisarikunnan sisäasiainministeriöltä ja Suomen Senaatti oli myöntänyt varat matkaa varten.

Vuoden 1870 jälkeen kirkkoherra Thauvón teki Jäämeren rannalle matkan vielä seuraavana neljänä kesänä, minkä jälkeen Suomen valtion varoin Muurmannin rannalle lähetettiin epäsäännöllisin välein yhdeksän kertaa suomalainen pappi huolehtimaan alueen luterilaisten siirtolaisten sielunhoidosta aina vuoteen 1890 asti, jolloin luterilaisten pappien vierailut Suomesta kiellettiin väitetyyn ortodoksien käännättämiseen vedoten.

Tämän jälkeen Suomen valtio kustansi Muurmannin rannalle luterilaisia pappeja Inkeristä lähes vuosittain, kunnes vuonna 1903 rannikolle perustettiin oma Muurmannin evankelis-luterilainen seurakunta ja Kuolan niemimaan luterilaiset saivat oman vakituksen papin. Muurmannin seurakunnan toiminta lakkasi, kun sen kirkkoherra Antti Kustaa Vuotila tuli Venäjän sisällissodan aikana karkotetuksi vuonna 1917.

## Keisarin lupaus

Karjalankannaksella sijainnut Siestarjoen asetehtaan alue siirrettiin vuonna 1864 Suomen suuriruhtinaskunnasta Pietarin kuvernementtiin ja siirtoa koskeneessa asetuksessa keisari Aleksanteri II lupasi korvata tämän aluesiirron suomalaisille kalastusalueella Jäämeren rannalla. Asetuksen maininta ei kuitenkaan johtanut konkreettisiin päätöksiin, eikä myöhemmin vuonna 1882 Suomen suuriruhtinaskunnan valtiopäivillä tehty anomus johtanut suomalaisten toivomaan lopputulokseen. Myöhemmin tämän suunnitellut hankkeet eivät sopineet keisarillisen Venäjän suurvalta- ja yhtenäistämisyrkmyksiin, joten keisarin lupaus jäi täyttämättä ennen keisarikunnan romahtamista.

Suomalaisten hallinnoima alue Jäämeren rannalla toteutui kuitenkin itsenäistymisen jälkeen, kun Tarton rauhassa vuonna 1920 osa läntistä Muurmannin rantaa tuli liitetyksi Suomeen Petsamona. Noin kaksi kolmasosaa kuolansuomalaisista jäi kuitenkin rajan itäpuolelle ja suurin osa heistä jatkoi elämää Neuvosto-Venäjällä ja myöhemmin Neuvostoliitossa. Aiemmin suhteellisen avoimena

ollut valtioraja Petsamossa sulkeutui 1920-luvun puolivälissä.

## Kuolansuomalaisten kohtalo

Neuvostohallinto tavoitti Kuolan niemimaan hiljalleen ja viimeiset rajan itäpuolelle jääneet kuolansuomalaisten asuttamat kylät kollektivisoitiin 1930-luvulla. Tähän asti heidän elämänsä oli jatkunut lähestulkoon samanlaisena kuin keisariaikanakin. Lopulta tuhannet suomalaistaustaiset Kuolan asukkaat menettivät henkensä tai tuomittiin pitkiin vankeusrangaistuksiin Stalinin poliittisissa vainoissa 1930-luvun loppupuolella.

Viimeiset Kuolan suomalaiskylät tyhjenivät vuonna 1940, kun NKVD:n eli Neuvostoliiton sisäasiankomissariaatin käskyllä koko Kuolan niemimaa tyhjennettiin ”rajanaapurikansoista”, kaikista ei-venäläisistä, ja alueelta pakkosiirrettiin yhteensä 6 973 suomalaista, norjalaista ja ruotsalaista asukasta Karjalan sosialistiseen neuvostotasavaltaan. Karjalasta heitä evakuoitiin jatkosodan tieltä edelleen muun muassa Arkangelin alueelle. Toisen maailmansodan jälkeen vain harva karkotuksesta selvinneistä pääsi tai pystyi palaamaan kotiseuduilleen Kuolan niemimaalle.

Vainojen ja pakkosiirtojen seurauksena Kuolan niemimaan suomalainen yhteisö yksinkertaisesti katosi ja lakkasi olemasta. Muutamaa Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen pystytettyä pientä muistomerkkiä lukuun ottamatta lähes kaikki jäljet Kuolan niemimaan suomalaisesta historiasta on pyyhitty

näkyvistä. Konkreettisella tavalla tämä näkyy esimerkiksi Uurassa, aiemmassa Muurmannin rannan suurimmassa suomalaiskylässä, missä suomalaisten vanha hautausmaa on päällystetty betonilla ja sen päälle on rakennettu venäläinen rajavartioasema. Näin kuolansuomalaisista tuli monella tapaa *historian unohtamia*. Historiantutkimuksessa Kuolan kolonisaatiosta ja kuolansuomalaisista on kiinnostuttu laajemmin vasta nykyaikana.

## Lähteet

- Engman, Max (2005). *Suureen itään. Suomalaiset Venäjällä ja Aasiassa*. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 5. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Kuitula, Mikko (2020). *Muurmannin rannalle ja Venäjän Lappiin. Suomalaisten siirtolaisuus Kuolan niemimaalle ja kuolansuomalaiset 1858–1917*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Lappalainen, Tarja & Martti Turtola (2019). *Stalinin tappamat. Muurmannin suomalaisten pitkä ja musta yö*. Helsinki: Docendo.
- Nielsen, Jens Petter & Alexei Yurchenko (toim). (2005). *In the North My Nest is Made. Studies in the History of the Murman Colonization 1860–1940*. Pietari: European University of St. Petersburg.
- Onnela, Samuli (1973). *Muurmannin rannan luterilaiset v. 1887–1888. Scripta Historica III. Acta Societatis Historicae Ouluensis*. Oulu: Oulun Historiaseura.